

Annus József: Húsvéthétfő

„Nem nézet ez, hapsikám, hanem tapasztalat”, mondja a *Húsvéthétfő* kiábrándult hősnője a hisztérikus nagyjelenetbe fulladó házibulin a csöndesen szemlélődő Börcsök Ferinek, s valamiképpen ez a tapasztalat, az empiria közvetlensége különbözteti tán meg leginkább Annus József írásait napjaink prózájának főbb irányaitól, melyekben a tapasztalat mellett vagy helyett többnyire eluralkodnak a különféle nézetek. Nem mintha mások nézetes munkája megett nem állana fedezetként a tapasztalat valósága; Annus ellenben többnyire vállalja az empiriát a maga nyers közvetlenségében, s ez a különbség. A *Húsvéthétfő*, a *Kisharang* vagy a *Klumpák* például olyan szemléletesen mutatja meg a magukramaradt s érzelmeikben kifosztott öreg parasztok csöndes tragédiáját, ahogyan csak Lakatos Vince tévéremekelésében láthattuk legutóbb. Igaz, rajtuk, kettőjükön kívül más írókat nem igen foglalkoztatott ez a keserves tapasztalat, a nagy életformaváltás országos, népgazdasági szempontból bizonyosan elhanyagolható, de sok-sok ember életében kínos feszültséget s fájdalmakat okozó következménye.

Az életformaváltás paraszti sorból munkássá vagy pláne értelmiségivé egyébként sem túlságosan gyakori „téma” irodalmunkban. Szó se róla, „fényes szellős”, „népművészeti” és „táncházi” nézetben gyakorta megjelenik a paraszti hagyomány aktualitásának problémája, ámde a konfliktusról, mely szülőink értékrendjének s a mai ízig-veéig urbanizált élet gyakorlatának ütközéséből származik, alig-alig szólnak. Annus József viszont éppen ezt a konfliktust érzékeli s ábrázolja elsősorban.

A kötet címadó kisregénye, a *Húsvéthétfő* kettős szálon haladva fejt fel a konfliktust. Az egyik szál a legidősebb fia — az építésmérnök Börcsök Feri — városi lakótelepi otthonába húsvéthétfőn látogatóba érkező öreg parasztasszony szemérmesen szép, megíúsult ajándékozási kísérletét meséli el, a másik a kisebbik fiú — az orvos — keserű „dolce vita”-ját. A két szál egymásbaszövődése három életformát, három összeegyeztethetetlen értékrendet szembesít. A hatvanas évek nagy paraszti megkönnyebbülésében szívós munkával pénzt — valóságos kis vagyont — gyűjtenek a szülők, hogy gyerekeiknek adhassák; a nagyobbik fiút, aki még maga bőren érezte a régi világ keservét, fölháborítja ez a szükségtelen s okatlan jóság, illetve a benne pénzre váltott felesleges gürcölés; a kisebbik fiú, akit életformája költekezésre csábít, természetesként fogadja el, sőt kéri a pénzt, mint ami neki „jár”. Éppen ez a szó, ez a „jár” vezeti a konfliktus háromfelé futó szálait egyetlen jól meghatározható pontba: miért érzik a régi szolgavilág kényszereitől fölszabadult s gyermekeikért most önként nyűgöket magukra vevő szülők s az új világ értelmiségi, illetve „előkelő” köreinek költséges szokásait átvevő fiatal egyaránt úgy, hogy „jár” valami, ami pedig nyilvánvalóan nem jár; miféle egyéni s kollektív beidegzések működnek gyermekeiknek gyűjtő öreg parasztokban, míg nekik maguknak válik valósággal öngigazoló létszükségletükké, hogy adhassanak annak is, sőt éppen annak, aki nem igényli és fölháborodva utasítja vissza, s miféle jobb-híján-cinikus és „nagyvonalúnak” képzelt életmód készítheti gyermekeiket, hogy mint nekik járóra számítsanak szüleik verejtékes munkájának eredményére. Mert meg kell érteni mind a kettőt: az életük értelmét adásban megtaláló szülőket, s az életük igazi értelmét nem találó s költséges szórakozásokkal és vállalkozásokkal pótló s olykor — megint csak költséges — kiutat kereső fiatalokat. Ez a megértés fejlődik ki a *Húsvéthétfő*-ben, ez fogja össze a gondosan regisztrált empiriát. A kisregény erőssége ez a logikus szerkezetben előadott gazdag tapasztalati anyag; az alakok közül tán csak az anya egyedül igazán eleven, igaz, hogy ő a kulcsfigura. De ez is lehet, hogy a többiek ábrázolását a módszer határozza meg; Annus ugyanis ebben a kisregényében filmszerű vágástechnikával és időmozaikokkal dolgozik. Mai prózánk nagy része (bevallva vagy akár anélkül, hogy tudna róla, Hernádi Gyula úttörő kísérleteit követve ebben) ilyes-

féleképpen készül; egyáltalában nem bizonyos azonban, hogy empirikus anyag gondolatilag strukturált elbeszélésére ez a legalkalmasabb módszer.

Úgy látszik mindenesetre, hogy a tapasztalat logikája hűségesebben közvetíthető az érzelemvilág, a hangulat pontos rekonstruálásával. Jó szemmel vette észre és nem véletlenül dicsérte E. Fehér Pál a „Tiszatáj” makói számában Annus Lélek-cukrászdáról szóló írását s benne az „atmoszférát”; Annus csakugyan ért hozzá, hogy akár néhány szóval — mint szintén a „Tiszatáj”-ban megjelent műtermlátogatásában Hézsó Ferencnél — hiteles légkört s hangulatvilágot teremtsen. Előző, első kötetében is találkozhattunk az atmoszférateremtés jó néhány sikerült és szép példájával; jelen kötetben tán a *Kisharang* és a *Klumpák* mutatja legszebben egy ilyesféle „atmoszferikus” valóságmégközelítés lehetőségeit. Kivált a *Klumpák* tanulságos ebből a szempontból: voltaképpen „riport” egy pár ócska lábbeliről, de úgy, hogy egyszerű, tiszta, mértéktartó szavakkal ábrázolt légkörében ugyanúgy vagy tán jobban fölidéződik a múlt paraszti nyomorúsága s a belőle származók mai különböző érzelmei iránta, mint valami jól dokumentált szociológiai tanulmányban. Azaz a novella a hitelesség evidenciáját kelti, ezért is nevezhető „riport”-nak, s mert szépen és ökonomikusan teszi, önmagától, mindenféle írói módszer vagy fogás nélkül fölemelkedik az „irodalom” magasába.

Az irodalmi igényű és hitelességű riport vállalásával Annus József hiányt pótló munkát végez-vegezhet szépprózánkban. Mert ügyesen fogalmazó tehetséges tollforgatónk ma is akad bőven, öregek s ifjak közt egyaránt. De az igazi jó riportter, olyan, mint Romániában Beke György, vagy minálunk Tüskés Tibor és Mocsár Gábor, nagyon ritka, kivált a fiatalabbak között. Hiányzik hozzá az empiria iránti mélyeséges alázat? A föltétlen hűség a tapasztalathoz? S tán még valami, ami a jó riportter nélkülözhetetlen tulajdonsága, s amit Annus József a fülszövegben fogalmazott meg legpregnansabban: „Társadalmunk — írja — erősen átformálódott, az osztályos társak tán el is feledték, olykor el is tagadják a hajdan volt szegénységet. Emlékeznünk kell pedig mindenre, hogy mérni tudjuk magunk. Emlékezőnek, igazat szólónak szegődtem hát a nagy családhoz, amely a népem. Szegődtem, mondom, szolgálatra tehát, miként az ősök valamikor.” (*Szépirodalmi*, 1978.)

VEKERDI LÁSZLÓ

Magányos portyázók, szabadcsapatból

GÁLFALVI GYÖRGY: MARAD A LÁZ?

Amikor néhány napi ismeretség után a padlásszoba tornácán együtt lehetett énekelni az Internacionálét; amikor radírgumiból készült pecsét hitelesítette és öt liter bor ára jutalmazta a legjobb kézíratos verset; amikor öt-hat fiatalember vérszerződéses hangulatban megbolygatta a kisváros tunyulni látszó életét; amikor a Madarasi Hargitán a ki-kihunyó tábornút mellett önfeledten lehetett énekelni s táncolni; amikor... — és nincs több amikor, nincs több gondtalan emlékidézés, múltba révedés, vége az ifjúi évek siratásának, mert a szembenézés ideje jött el, sorakozóra szól a hívás, hogy ki-ki vegye számba, mit jelentett neki az immár véglegesen visszahozhatatlannak tűnő idő, s mit ér a jelen, a hasznosítható, tovább gondolható múlttal együtt, vagy éppen — anélkül. Aki a szembenézésre, azaz önvizsgálatra készlet: *Gálfalvi György*, akik pedig vállalják a vádlott (s olykor a vádló) szerepét: